

УДК 343.3

ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ В НАЦІОНАЛЬНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ОКРЕМИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Щоголев Д.С.

Національна академія Служби безпеки України

Сьогодення характеризується неплинними процесами глобалізації, виникає наднаціональне кримінальне право та кримінально-процесуальні відносини, що поширюються, з поміж інших, і на злочини проти миру та безпеки людства. Аналіз досвіду законотворчої діяльності в цій сфері дозволяє належним чином удосконалити вітчизняну систему кримінально-правового забезпечення прав військовополонених. Проаналізовано національне кримінальне законодавство європейських країн та зазначено, що положення Римського статуту міжнародного кримінального суду значно вплинули на формування кримінально правового механізму забезпечення прав військовополонених в європейському законодавстві. Досліджено питання особливостей імплементації норм міжнародного права щодо захисту прав військовополонених в кримінальне законодавство пострадянських країн. Виявлено країни Європейського Союзу, зокрема Австрію та Швейцарію, які останнім часом внесли відповідні зміни до свого кримінального законодавства, і поряд з іншими країнами ЄС передбачили спеціальні норми, в яких встановлено кримінальну відповідальність за воєнні злочини, в тому числі і злочини проти прав військовополонених. Зазначено, що криміналізація злочинів сексуального характеру в якості різновидів суспільно небезпечних діянь проти міжнародного гуманітарного права є доволі поширеним явищем. З огляду на незворотній процес євроінтеграції України вітчизняна система кримінального законодавства потребує внесення значних змін щодо розширення кола суспільно небезпечних діянь, спрямованих на порушення норм міжнародного гуманітарного права під час збройних конфліктів, в тому числі і щодо забезпечення прав військовополонених.

Ключові слова: порівняльне кримінальне законодавство, захист прав військовополонених, воєнні злочини, Римський статут, суспільно-небезпечні діяння.

Постановка проблеми. Часи, коли кримінальне право розглядалося виключно як національне утворення, вже певним чином залишився позаду. В сучасному світі, який характеризується неплинними процесами глобалізації, виникає наднаціональне кримінальне право та кримінально-процесуальні відносини, що поширюються, з поміж інших, і на злочини проти миру та безпеки людства. Як стверджує В. Туляков, це вимагає застосування інших, ніж юридико-догматичний, методів кримінально-правових досліджень [1, с. 29]. Метод порівняльного правознавства стає одним із провідних й універсальних у системі методологічної бази наукових досліджень, даючи можливість адекватно зіставляти систему міжнародного кримінального права із системою національного кримінального права конкретної держави, краще виявляти соціальну та правову природу українського кримінального права, а також запропонувати напрями використання зарубіжного досвіду правотворчості для вдосконалення вітчизняного кримінального законодавства [2].

Дослідження законодавства пострадянських країн цікаве з позиції їх спорідненості за структурою, інститутами, конструкцією складів злочинів, покарання, механізму імплементації норм міжнародного права в кримінальне законодавство тощо. Адже, вони в своїй більшості є відображенням Основ кримінального законодавства СРСР. До того ж, загальні ознаки законодавства про кримінальну відповідальність походять і від Модельного Кримінального кодексу для держав Співдружності Незалежних Держав (СНД), який був розроблений на підставі постанови Міжпарламентської асамблеї держав-учасниць СНД від 28 жовтня 1994 «Про правове забезпечення інтеграційного розвитку (СНД)» і схвалений цієї асамблеєю 17 лютого 1996 р.

Особливий інтерес для дослідження питання імплементації норм міжнародного права щодо за-

хисту прав військовополонених в національне законодавство іноземних держав, становить аналіз законодавства тих країн, що брали участь у збройних конфліктах. Позитивний досвід законотворчої діяльності в цій сфері надасть можливість удосконалити і вітчизняну систему кримінально-правового забезпечення прав військовополонених.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Останнім часом у вітчизняній науці спостерігається підвищення наукового інтересу щодо дослідження кримінального законодавства інших держав. «Аксіомою можна визнати те, – зазначає Ю.В. Баулін, – що освоєння реальної дійсності неможливе без опанування минулого та іншого досвіду, а останнє – без порівнянь. Недаремно нормативна база усіх сучасних дисертаційних досліджень з актуальних питань кримінального права, як правило, включає, крім чинного і того, що діяло раніше, вітчизняного законодавства, також положення міжнародних договорів і кримінального законодавства інших держав [3, с. 9].

Окремі дослідження кримінально-правових засобів охорони військовополонених в теорії кримінального права були відмічені в роботах В. Міронової, В. Базова, М. Грушко, М. Сірант, О. Шамари, М. Хавронюка, О. Бантишева, С. Мохончук, А. Мавської та ін. Проте питання особливостей імплементації норм міжнародного права щодо захисту прав військовополонених в кримінальне законодавство пострадянських країн залишається малодослідженим. Що в свою чергу зумовлює його актуальність та необхідність для розуміння та підвищення ефективності вітчизняного механізму кримінально правового забезпечення прав військовополонених.

Метою цієї статті є порівняльний аналіз механізму імплементації норм міжнародного гуманітарного права щодо захисту прав військовополонених в кримінальне законодавство європейських

країн, пошук його характерних рис і основних тенденцій та визначення доцільності врахування позитивного досвіду для удосконалення вітчизняного кримінального законодавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Євроінтеграційні процеси в Україні передбачають адаптацію національного законодавства України до законодавства ЄС, що полягає у зближенні із сучасною європейською системою права, що забезпечить розвиток суспільних відносин і приведення їх до рівня забезпеченості, що склався у державах-членах ЄС.

Адаптація законодавства України передбачає реформування її правової системи та поступове приведення у відповідність із європейськими стандартами, в тому числі, основних способів імплементації міжнародних угод.

Окремі науковці, які проводили дослідження питань імплементації положень щодо воєнних злочинів в кримінальне законодавство країн Європейського Союзу, відзначали загальні риси, притаманні даному процесу. Зокрема, М. Сірант, на підставі проведеного аналізу, зазначає, що в національне законодавство окремих країн частково включено перелік воєнних злочинів і злочинів проти людяності, передбачених Женевською Конвенцією 1949 року та Римським статутум міжнародного кримінального суду. Цей спосіб імплементації норм міжнародного права про воєнні злочини, на думку автора, сприяє поступовому увідповідненню національних кримінально-правових систем положенням міжнародного права [4, с. 229].

Слід погодитись з автором, адже низка країн, Європейського Союзу, зокрема Австрія та Швейцарія, останніми роками внесла відповідні зміни до свого кримінального законодавства, і наряду з іншими країнами ЄС передбачила спеціальні норми, в яких встановлено кримінальну відповідальність за воєнні злочини, в тому числі і злочини проти прав військовополонених. В той же час, загальноєвропейського статусу цей процес ще не отримав, адже законодавство окремих країн поки що не містить таких положень, і злочини проти військовополонених та інших осіб, що знаходяться під захистом положень міжнародного гуманітарного права, кваліфікуються як загальнокримінальні злочини проти особи, або ж містять здебільшого загальні кримінально-правові норми, які є універсальними для будь-яких випадків порушення принципів міжнародного права. Зокрема, тут можна навести приклад Королівства Данії, де в § 110-с Кримінального кодексу передбачено положення відповідно до якого будь-яка особа, котра умисно або з необережності порушує будь-які положення або заборони, що можуть бути передбачені законом щодо виконання зобов'язань держави як члена Організації Об'єднаних Націй, підлягає тюремному ув'язненню на будь-який термін, що не перевищує чотирьох років [5].

Тут необхідно також додати, що Данія, як і деякі інші країни Європейського Союзу, крім Кримінального кодексу, має в своєму розпорядженні Військовий Кримінальний кодекс (Military Penal Code), який окремо встановлює відповідальність за злочини, що посягають на встановлений порядок проходження військової служби, в тому числі і під час збройних конфліктів, а також містить окремі положення, щодо порушення законів і методів ведення війни. Так, зокрема Військовий

Кримінальний кодекс Королівства Данії в § 36 визначає, що той, хто під час збройного конфлікту свідомо використовує військові методи або процедури, що суперечать міжнародним угодам, підписаними Данією або міжнародним звичаєвим правом, карається довічним позбавленням волі [6].

Республіка Болгарія. КК Болгарії містить Розділ XIV (Злочини проти миру та людства), що складається з декількох глав, в яких за ознакою видового об'єкта кодифіковано злочини проти миру (глава I), проти законів і звичаїв війни (глава II), геноциду та апартеїду (глава III) [7].

На відміну від інших кодексів Європейських країн, в яких права військовополонених знаходяться під захистом одночасно з правами інших осіб, визначених міжнародним гуманітарним правом (поранені, медичний персонал, хворі та ін.) і, як правило, передбачені в межах однієї кримінально-правової норми, КК Болгарії дані групи осіб розмежовує. Так, ст. 410 КК Болгарії (глава II) визначає відповідальність особи, яка на порушення правил ведення війни вчинить злочини щодо поранених, хворих, осіб, що потерпілих корабельну аварію, або осіб, що належать до санітарного персоналу; ст. 412 КК Болгарії присвячена злочинам проти цивільного населення, а ст. 411 КК Болгарії стосується злочинів проти військовополонених. Останньою, зокрема визначено, вчинення на порушення правил міжнародного права про ведення війни вбивства військовополоненого, його мордування, нелюдське поводження з ним, проведення біологічних експериментів, заподіяння тяжкого страждання, каліцтво чи інше ушкодження здоров'я, а також віддання наказу на вчинення таких дій (п. а); примушування військовополонених до служби у Збройних Силах противника (п. б); позбавлення військовополонених права бути судимим звичайним судом в звичайному процесуальному порядку (п. с) – карається позбавленням волі від п'яти до двадцяти років або довічним ув'язненням.

На рівні Розділу VII (Злочини, скоєні в зв'язку з військовими діями) КК Болгарії передбачено, ще один склад злочину спрямований на захист прав військовополонених, яким встановлено кримінальну відповідальність особи, яка під час перебування в полоні, будучи старшим, проявить жорстокість по відношенню до іншого військовополоненого (ст. 402), що відповідно карається позбавленням свободи від двох до восьми років.

Королівство Іспанія. Кримінальний кодекс Іспанії містить розділ XXIV (Злочини проти міжнародного співтовариства), до якого входять злочини проти міжнародного права (глава I), геноцид (глава II), злочини проти людяності (глава II-біс), злочини проти охоронюваних осіб та майна у випадку збройного конфлікту (глава III), піратство (глава V) [8].

Права військовополонених забезпечуються положеннями кримінального законодавства Іспанії поряд з правами інших охоронюваних під час збройного конфлікту осіб, що визначені диспозицією ст. 608. Це зокрема, поранені, хворі, потерпіли від корабельної аварії, медичний персонал та релігійні представники, що знаходяться під захистом Женевської конвенції від 12 серпня 1949 р. або Першим додатковим протоколом від 8 червня 1977 р., цивільне населення, некомбатанти, а також парламентарії та супроводжуючі їх особи, статус яких визначений Другою конвенцією в Гаазі

29 липня 1899 р., а також представники Організації Об'єднаних Націй і пов'язаних з ними персонал.

На рівні ст. 609 КК Іспанії встановлено кримінальну відповідальність за катування або нелюдське поводження, щодо військовополоненого, включаючи біологічні експерименти, проведення щодо військовополоненого будь-якого медичного акту, що не відповідає стану його здоров'я і загальновищезначимим медичним стандартам, що мають застосовуватися щодо власних громадян. За вчинення даного злочину передбачено покарання у вигляді тюремного ув'язнення від чотирьох до восьми років.

В якості потерпілого військовополонені передбачені і в деяких пунктах ст. 611 КК Іспанії. Зокрема: примушення до служби в Збройних Силах противника (п. 3), позбавлення права на об'єктивну правову процедуру, відмова без причини чи затримання звільнення або репатріації військовополонених (п. 7).

Пунктом 9 даної статті передбачено різновиди злочинів сексуального характеру щодо військовополонених, а також інших осіб, що знаходяться під захистом положень міжнародного гуманітарного права, зокрема, зґвалтування, сексуальне рабство, примусова проституція, примусова вагітність, примусова стерилізація або будь-які інші види сексуального насильства. Такі дії караються тюремним ув'язненням від 10 до 15 років.

Слід зазначити, що криміналізація злочинів сексуального характеру в якості різновидів суспільно небезпечних діянь проти міжнародного гуманітарного права є доволі поширеним явищем в європейському кримінальному законодавстві. Пов'язано це в першу чергу з їх поширеністю під час збройних конфліктів. Жертвами при цьому, стають не лише жінки, а й чоловіки з числа цивільного населення, військовополонених, діти та особи похилого віку.

Зокрема, в представленій міжнародними організаціями Human Rights Watch та Amnesty International доповіді на засіданні Генеральної Асамблеї ООН 14 січня 2013 року повідомлялось про чисельні факти злочинів сексуального характеру, що мали місце під час збройного конфлікту у Сирії. Висвітлено факти зґвалтування здебільшого осіб чоловічої статі у сирійських в'язницях урядовими військами. Військовополоненим неодноразово погрожували, що вони будуть зґвалтовані перед очима родичів, дружин та дочок, а також загрожували, що їх сім'ї, включаючи і дітей, також будуть зґвалтовані. Декілька чоловіків заявили, що бачили, як представники урядових військ гвалтували і дітей. Один чоловік заявив, що він бачив знущання хлопчика на очах батька. 40-річний чоловік побачив, як троє офіцерів служб безпеки гвалтують дитину [9].

Ще декілька форм суспільно небезпечного діяння, що посягають на права військовополонених передбачено п. 3 ст. 612 КК Іспанії. Тут мова йде про не за-безпечення основними продуктами харчування або необхідною медичною допомогою військовополонених або вчинення дії, які принижують його гідність, а також не поінформування військовополоненого про його становище. Законодавство Іспанії за вчинення таких дій передбачає покарання у вигляді тюремного ув'язнення від трьох до семи років.

Главою IV (загальні положення) КК Іспанії передбачено низку кримінально-правих норм, що встановлюють відповідальність керівного складу Збройних Сил та інших представників органів

державної влади за потурання вчиненню злочинів, щодо осіб права яких мають захищатись під час збройного конфлікту, а також за відмову в їх розслідуванні.

Так, ст. 615 КК Іспанії передбачено кримінальну відповідальність за провокацію, змову і підбурювання до вчинення злочинів передбачених в попередніх главах розділу XXIV, в тому числі це стосується в всіх злочинів щодо військовополонених, зокрема невжиття заходів необхідних для перешкодження вчиненню підлеглими одного із злочинів проти військовополонених, а також невжиття особою, яка володіє правом законного переслідування військовослужбовців, що вчиняють злочини, заходів щодо переслідування за злочини проти військовополонених.

Республіка Хорватія. Ця країна є однією з небагатьох в Європі, в якій приділено максимальну увагу воєнним злочинам, пов'язаними з порушенням норм міжнародного права. Кримінальний кодекс містить Главу IX (Кримінальні злочини проти людства та прав людини) в якій доволі широко представлені злочини, що посягають на основні принципи міжнародного гуманітарного права [10].

В межах ст. 91 (Воєнні злочини) широко захищені права військовополонених. Зокрема частиною першою даної статті передбачена відповідальність за порушення норм міжнародного права під час війни окупації або міжнародного військового конфлікту чи військового конфлікту який не має міжнародного значення вчинення одного із серйозних порушень щодо осіб захищених у відповідності з Женевською конвенцією від 12 серпня 1949 року, а саме вбивство, катування, проведення біологічних досліджень, спричинення страждань, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, примушення військовополоненого до служби у збройних силах противника, позбавлення права військовополоненого на справедливий і об'єктивний судовий розгляд, тримання військовополоненого в якості заручника, використання військовополонених для захисту міст районів або збройних сил від військових операцій в якості живого щита. Караються позбавленням волі як мінімум на п'яти років або довічне тюремне ув'язнення.

На рівні ст. 94 КК Хорватії встановлюється кримінальна відповідальність за затримання, на порушення норм міжнародного гуманітарного права, передачі військовополонених, а також за віддання наказу щодо таких дій – карається позбавленням волі від шести місяців до п'яти років.

Стаття 96 КК Хорватії встановлює межі відповідальності командира за вчинення його підлеглими воєнних злочинів, в тому числі, і злочинів проти військовополонених. При цьому відповідальність встановлюється незалежно від форми вини, будь-то умисне діяння – неперешкодження вчиненню підлеглими злочинів зазначених вище (ч. 1), так і з необережності – неналежний нагляд за своїми підлеглими, якщо командир повинен був знати, що вони мають намір вчинити воєнні злочини (ч. 2).

При цьому в першому випадку покарання встановлюються в таких межах, як би він вчинив злочин самостійно, а у випадку необережної форми вини може бути призначено покарання в межах від трьох до 15 років позбавлення волі.

Французька Республіка. Свого часу кримінальне законодавство Франції, на формуван-

ня якого вплинули кримінально-правові погляди французьких просвітителів (Вольтера, Д. Дідро, Ш.-Л. Монтеск'є та ін.), надало поштовх для розвитку всієї системи континентального права. Ураховуючи це, систему кримінального права Франції вважають класичною Європейською моделлю законодавства про кримінальну відповідальність [11].

У 1994 р. було прийнято новий КК Франції, який змінив кодекс Наполеона Бонапарта (1810 р.), що діяв майже два сторіччя. Кодекс має класичну кодифікацію та поділяє суспільно небезпечні діяння на злочини та проступки проти особи (книга друга), майнові злочини та проступки (книга третя), злочини та проступки проти нації, держави та суспільної безпеки (книга четверта) [12].

Водночас у чинному КК Франції злочини проти миру та міжнародного правопорядку представлені доволі стисло. Книга друга містить розділ, присвячений злочинам проти людства. Цей розділ включає в себе главу I «Геноцид» та главу II «Інші злочини проти людства», яка встановлює кримінальну відповідальність за депортацію, звернення в рабство або масове і систематичне здійснення страт без суду, викрадень людей, скоєних із політичних, расових або релігійних мотивів (ст. 212-2) [11].

Спеціального розділу чи глави, що був би присвяченим воєнним злочинам немає. В той же час, на території Франції поряд з кримінальним кодексом діє Кодекс воєнної юстиції, затверджений в Новій редакції ордонанс президента від 1 червня 2006 року. Він складається з чотирьох книг: організація та компетенція воєнних суддів; воєнного кримінального судочинства; покарання що застосовуються судами збройних сил за порушення військового порядку; військова жандармерія та воєнно поліцейські суди.

Розділ 2 книги третьої Кодексу військової юстиції поділяється на 4 глави, в котрих викладена система складів кримінально караних діянь, що будується з урахуванням родового об'єкта посягання та включає діяння пов'язані з ухиленням від військового обов'язку (глава I), порушення честі та обов'язку (глава II), порушення дисципліни (глава III), невиконання наказів (глава IV).

Як і Кримінальний кодекс Франції, так і Кодекс воєнної юстиції не передбачає спеціальних різновидів злочинів спрямованих на захист прав військовополонених. Лише в ст. 311-1 передбачено положення, відповідно до якого визначено, що злочинні діяння незалежно від їх закріплення в Кримінальному кодексі Французької республіки караються кодексом воєнної юстиції, якщо вони посягають на закони та звичаї війни встановлені міжнародним правом. В той же час, конкретних правопорушень законів та звичаїв війни даний кодекс не наводить.

Таким чином, за законодавством Франції всі злочини вчинені проти військовополонених необхідно кваліфікувати за загально-кримінальними статтями проти особи, передбаченими в КК Франції з урахуванням особливостей визначеними Кодексом воєнної юстиції. Зокрема, це стосується призначення покарання (відповідно до положень Розділу I книги III Кодексу воєнної юстиції щодо військовослужбовців не може бути застосовувано режим полу-свободи, передбачений ст. 132-25 КК Франції, а також можливості застосування спеціального військового кримінально-правового заходу – звільнення з військової служби та позбавлення військового звання.

Республіка Польща. КК Польщі в Главі XVI (Злочини проти миру, людяності та воєнні злочини) містить декілька кримінально-правових норм, спрямованих на забезпечення положень міжнародного гуманітарного права, в тому числі і на забезпечення прав військовополонених [13].

Стаття 123 КК Польщі встановлює кримінальну відповідальність за вбивство і кваліфікований вид вбивства. Зокрема, визначено, що той хто на порушення міжнародного права здійснює вбивство військовополонених, карається позбавленням волі на строк не менше 12 років або покарання у вигляді двадцять п'ять років позбавлення волі або довічним ув'язненням. При цьому дані норми розповсюджуються крім військовополонених, на осіб, які склали зброю або яким не вистачило засобів захисту чи здалися, поранених, хворих, потерпілих від аварії на кораблі, медичного персоналу або духовенства, а також цивільних осіб в окупованій зоні або інших осіб, на яких розповсюджується міжнародний захист.

Частиною 2 ст. 123 КК Польщі передбачено порушення норм міжнародного права, щодо згаданих вище осіб, шляхом заподіяння тяжкої шкоди їх здоров'ю, катування, жорстокого нелюдського поводження, проведення щодо них навіть за їх згодою медичних експериментів, використання військовополонених для захисту конкретної області або об'єкту від військових операцій (використання в якості живого щита), а також утримання в якості заручників карається позбавленням волі на строк не менше п'яти років, штрафом чи позбавленням волі на строк двадцять п'ять років.

Стаття 124 КК Польщі передбачено інші форми посягання на права військовополонених та осіб, що знаходяться під захистом міжнародного гуманітарного права. Зокрема, змушення військовополонених до служби у ворожих Збройних Силах або участь у військових діях проти своєї власної країни, позбавлення військовополоненого права на захист у кримінальному судочинстві, використання фізичного насильства, погрози або обману з метою примусити до вступу у ставей акт, а також образливе і принижуюче звернення карається позбавленням волі на строк не менше трьох років. Частиною 2 ст. 124 КК Польщі передбачена кримінальна відповідальність за відстрочку репатріації військовополонених, що також карається позбавленням волі на строк не менше трьох років.

Швейцарська Конфедерація. Розділ XII КК Швейцарії (Воєнні злочини) з'явився в законодавстві Швейцарії на підставі Федерального Закону від 18 червня 2010 року, який було прийнято з метою приведення у відповідність національного законодавства до положень Римського статуту міжнародного кримінального суду [14].

В ст. 264-b КК Швейцарії визначено загальні положення, що застосовуються до даного розділу. Зокрема, зазначено, що дані злочини застосовуються в контексті конфлікту міжнародного характеру, в тому числі, і у ситуації окупації, а також не виключено застосування положень даного розділу і в контексті збройного конфлікту неміжнародного характеру.

В ст. 264-c встановлено кримінальну відповідальність за серйозні правопо-рушення положення Женевської конвенції 1949 року, до яких, зокрема, відноситься вбивство військовополоненого

(п. а), спричинення тяжких страждань, завдання значних тілесних ушкоджень або психічного ушкодження, застосування тортур та проведення біологічних чи медичних експериментів щодо військовополоненого, а також позбавлення військовополоненого права на об'єктивний суд та винесення справедливого вироку (п. с).

У ч. 3 даної статті передбачено кваліфікований склад злочину за ознакою застосування вказаних вище дій відносно великої кількості людей або коли виконавець діяв з особливою жорстокістю. У таких випадках може бути застосовано до винного довічне позбавлення волі.

В ст. 264-е КК Швейцарії передбачено низку суспільно небезпечних діянь, що караються позбавленням волі на строк не менше трьох років. Це нанесення військовополоненому шкоди фізичного або психічного характеру чи вчинення щодо військовополоненого медичних процедур, які невмотивовані його здоров'ям та не відповідають загальноприйнятим принципам медицини. Також даною нормою передбачено низку злочинів сексуального характеру – зґвалтування, примушування до заняття проституцією або примусова стерилізація.

Як і в попередній статті, дана кримінально-правова норма містить кваліфікований склад злочину, в якому в якості обтяжуючої обставини передбачено вчинення зазначеного вище діяння відносно великої кількості людей або коли злочин вчинюється з особливою жорстокістю. В такому випадку суддя може призначити покарання у вигляді довічного позбавлення волі.

Статтею 264-g КК Швейцарії передбачено таку форму суспільно небезпечного діяння проти військовополоненого, як використання їх в якості живого щита, що відповідно карається позбавленням волі на строк не менше трьох років.

Стаття 264-і встановлює кримінальну відповідальність за злочини, що вчинюються на завершальній стадії збройного конфлікту. Зокрема, продовження військової операції після отримання офіційного повідомлення про припинення вогню або досягнення мирної угоди або порушує умови припинення вогню іншим способом (п. а), перешкоджання укладенню мирної угоди (п. б), а також не виправдане затримання репатріації військовополонених після закінчення військових дій (п. с). За вчинення таких дій передбачено кримінальну відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк, що не перевищує трьох років.

Республіка Австрія. Доволі серйозні зміни в КК Австрії були внесені в 2015 році, відповідно до яких Розділ XXV Особливої частини, що раніше мав назву «Геноцид», було доповнено злочинами проти людяності та воєнними злочинами і відповідно отримав нову назву «Геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини». Останні отримали доволі розширену систему, в межах якої передбачені воєнні злочини проти осіб, проти власності, проти міжнародних місій і їх знаків, щодо заборонених методів ведення війни, щодо заборонених засобів ведення війни, злочини агресії [15].

Злочини проти військовополонених передбачено ст. 321-b КК Австрії. В ч. 6 даної кримінально-правової норми наводиться перелік осіб, що визнаються потерпілими від злочинів передбачених ст. 321-b. Зокрема, до них відносяться особи що захищаються відповідно до Женевської

конвенції про захист жертв війни та Додаткових протоколів I і II (Додатковий протокол до Женевської конвенції про захист жертв міжнародні збройні конфлікти (протокол I), додатків до нього та Додатковий протокол до Женевської конвенції про захист жертв неміжнародних збройних конфліктів (протокол II), особливо поранені, хворі, потерпілі члени збройних сил і бійців супротивної сторони, які беззастережно капітулювали або військовополонені, цивільні особи.

В якості злочину щодо військовополонених визначено умисне вбивство (ч. 1 ст. 321-b) – карається довічним позбавленням волі; тримання військовополоненого в якості заручника – карається позбавленням волі на строк від десяти до двадцяти років, а у випадку спричинення йому смерті в результаті позбавлення волі – від десяти до двадцяти років або довічне ув'язнення; спричинення будь-якого фізичного чи психічного болю або страждання, а також вчинення низки злочинів сексуального характеру щодо військовополонених, тобто примушення до заняття проституцією зґвалтування стерилізація – карається позбавленням волі на строк від 5 до 15 років або довічним позбавленням волі; позбавлення права військовополоненого на об'єктивний судовий процес, який забезпечує необхідні правові гарантії у відповідності з Міжнародним правом, вчинення щодо військовополоненого експериментів, які не є необхідними з медичної точки зору та проводяться не в їхніх інтересах, примусове вилучення тканин або органів на порушення загальноприйнятих медичних принципів за відсутності дозволу військовополоненого (ч. 4 ст. 321-b); примушування військовополонених до служби у збройних силах противника, а також примушування до участі у військових діях проти своєї власної країни (ч. 5 ст. 321-b) – карається позбавленням волі на строк від одного року до десяти.

Використання військовополоненого в якості живого щита, як і використання інших осіб, що знаходяться під захистом положень міжнародного гуманітарного права, за КК Австрії визнається військовим злочином щодо заборонених методів ведення війни і передбачено п. 8 ст. 321-e і карається позбавленням волі від одного до десяти років, а у випадку загибелі осіб від десяти до двадцяти років позбавлення волі.

Завершуючи аналіз національного кримінального законодавства європейських країн необхідно зазначити, що положення Римського статуту міжнародного кримінального суду значно вплинули на формування кримінально правового механізму забезпечення прав військовополонених в європейському законодавстві. На підставі положень даного міжнародного нормативно-правового акту низка країн внесла до своїх кримінальних кодексів положення щодо воєнних злочинів пов'язаних з порушенням норм міжнародного гуманітарного права.

Висновки та пропозиції. З огляду на незворотний процес євроінтеграції України вітчизняна система кримінального законодавства потребує внесення значних змін щодо розширення кола суспільно небезпечних діянь спрямованих на порушення норм міжнародного гуманітарного права під час збройних конфліктів, в тому числі і щодо забезпечення прав військовополонених.

До особливостей імплементації положення міжнародного гуманітарного права щодо захисту

військовополонених в національне кримінальне законодавство країн Європейського Союзу пропонується віднести:

а) країни, які внесли до свого національного законодавства положення, що стосується забезпечення принципів передбачених положенням міжнародного гуманітарного права протягом останніх років відзначаються значно ґрунтовнішим та системним характером формування кримінально-правових норм, зокрема, це стосується їх класифікації відповідно на: воєнні злочини проти особи; воєнні злочини проти майна; воєнні злочини, що посягають на методи ведення збройного конфлікту; воєнні злочини, що проявляються у використанні під час збройного конфлікту заборонених засобів; воєнні злочини, що посягають на процес укладення мирної угоди;

б) здебільшого права військовополонених якості об'єкта посягання на рівні кримінально-правової норми передбачені спільно з правами інших осіб що знаходяться під захистом норм міжнародного гуманітарного права лише окремі країни злочини проти військовополонених виділяють в окрему кримінально-правову норму;

в) заслуговує також на увагу підхід, що застосовується в законодавстві європейських країн щодо нормативного визначення осіб злочини проти яких підпадають під категорію воєнні злочини. Так, здебільшого поняття таких осіб міститься в окремій кримінально-правовій нормі або на рівні окремої частини, або в примітки до кримінально-правової норми, при цьому в конструк-

ції такого положення прямо передбачено, що ці особи знаходяться під захистом женеvської конвенції і додаткових протоколів до неї, а також в окремих випадках інших міжнародних конвенцій зокрема гаазької конвенції;

г) варто врахувати досвід викладання законодавства європейських країн об'єктивної сторони злочинів що посягають на права військовополонених зокрема визначення якості окремих форми суспільно небезпечного діяння умисного вбивства військовополонених, катування, нелюдського поводження, проведення біологічних та медичних дослідів, використання військовополоненого в якості живого щита, невиправдане затримання, репатріації військовополонених після закінчення військових дій. При цьому слід зазначити ще одну особливість щодо забезпечення прав військовополонених, а саме передбачення серед розділу, що стосується посягання на встановлений порядок проходження військової служби, відповідальності за вчинення такого суспільно небезпечного діяння як вчинення злочину щодо військовополоненого вчиненою іншою військовою особою, що перебуває в полоні;

д) серед особливостей кодифікації суспільно небезпечних діянь, які відзначаються категорією воєнні злочини, слід визнати загальну тенденцію, що притаманно законодавству про кримінальні відповідальність в країнах Європейського Союзу, а саме виокремлення воєнних злочинів в окрему категорію серед інших злочинів проти миру та безпеки людства.

Список літератури:

1. Туляков В.О. Порівняльний метод у науці кримінального права // Вісник Асоціації кримінального права України. № 1(2). 2014. С. 29-40.
2. Савченко А.В. Поняття порівняльного кримінального права та загальна характеристика основних сучасних правових сімей: мультимедійний навч. посібник «Кримінальне право: Загальна частина». URL: http://www.naiu.kiev.ua/books/mnp_krum_pravo_zag/Files/Lekc/T21/T21_P1.html (дата звернення 26.12.2017).
3. Баулін Ю.В. Передмова до монографії: Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації / Ю.В. Баулін. – К.: Юрис-консульт, 2006. С. 9-12.
4. Сірант М. Досвід імплементації норм про воєнні злочини в кримінальному законодавстві країн Європейського Союзу // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. 2016. № 845. С. 225-230. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_845_37 (дата звернення: 05.01.2018).
5. The Consolidate Penal Code of Denmark (Consolidate Act No. 1052 of July 4, 2016). URL: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=1115> (дата звернення: 04.01.2018).
6. Denmark Military Penal Code Act no. 530 of 24/06/2005. URL: <http://fauk.dk/english/Documents/Engelsk%20MSL.pdf> (дата звернення: 04.01.2018).
7. Criminal Code of the Republic of Bulgaria (Publication State Gazette No. 26/02.04.1968, in force as of 01.05.1968). URL: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/criminal_code_bulgaria_en_1.pdf (дата звернення: 04.01.2018).
8. Criminal Code of the Kingdom of Spain (Organic Law No. 10/1995 of November 23, 1995, as amended up to Law No. 4/2015 of April 27, 2015). URL: http://www.oas.org/juridico/spanish/mesicic2_grd_criminal_code.PDF (дата звернення: 27.12.2017).
9. Report of the independent international commission of inquiry on the Syrian Arab Republic, UN Human Rights Council, 23 November 2011. URL: http://www.ohchr.org/Documents/Countries/SY/A.HRC.S-17.2.Add.1_en.pdf (дата звернення: 05.01.2018).
10. Kazneni Zakon i Zakon o izmjena i dopunama Kaznenog zakona (NN br. 125/2011, 66/2012, i 56/2015) (OG Nos. 125/2011, 144/2012 and 56/2015). URL: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=16405> (дата звернення: 11.01.2018).
11. Пекар П.В. Особливості кримінальної відповідальності за пропаганду війни в законодавстві європейських країн // Наше право. 2016. № 3. С. 136-142.
12. Code pénal (Version consolidée au 16 décembre 2017 (as of 2005). URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070719> (дата звернення: 11.01.2018).
13. Kodeks karny (Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553). URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/O/D19970553.pdf> (дата звернення 12.01.2018).
14. Swiss Criminal Code of 21 December 1937 (Status as of 1 January 2018). URL: <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19370083/201801010000/311.0.pdf> (дата звернення 12.01.2018).
15. Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen (Strafgesetzbuch – StGB) StF: BGBl. Nr. 60/1974 Fassung vom 03.01.2018. URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002296> (дата звернення: 11.01.2018).

Щеголев Д.С.

Национальная академия Службы безопасности Украины

ОСОБЕННОСТИ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ НОРМ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА ПО ЗАЩИТЕ ПРАВ ВОЕННОПЛЕННЫХ В НАЦИОНАЛЬНОЕ УГОЛОВНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО НЕКОТОРЫХ ЕВРОПЕЙСКИХ СТРАН

Аннотация

Сегодняшний день характеризуется бесповоротными процессами глобализации, возникает наднациональное уголовное право и уголовно-процессуальные отношения, распространяющиеся, среди других, и на преступления против мира и безопасности человечества. Анализ опыта законотворческой деятельности в этой сфере позволяет должным образом усовершенствовать отечественную систему уголовно-правового обеспечения прав военнопленных. Проанализировано национальное уголовное законодательство европейских стран и указано, что положения Римского статута международного уголовного суда значительно повлияли на формирование уголовного правового механизма обеспечения прав военнопленных в европейском законодательстве. Исследован вопрос особенностей имплементации норм международного права по защите прав военнопленных в уголовное законодательство постсоветских стран. Выявлено страны Европейского Союза, в частности Австрия и Швейцария, которые в последнее время внесли соответствующие изменения в свое уголовное законодательство, и наряду с другими странами ЕС предусмотрели специальные нормы, в которых установлена уголовная ответственность за военные преступления, в том числе и преступления против прав военнопленных. Отмечено, что криминализация преступлений сексуального характера в качестве разновидностей общественно опасных деяний против международного гуманитарного права является достаточно распространенным явлением. Учитывая необратимый процесс евроинтеграции Украины, отечественная система уголовного законодательства требует внесения значительных изменений по расширению круга общественно-опасных деяний, направленных на нарушение норм международного гуманитарного права во время вооруженных конфликтов, в том числе и по обеспечению прав военнопленных.

Ключевые слова: сравнительное уголовное законодательство, защита прав военнопленных, военные преступления, Римский статут, общественно-опасные деяния

Shchegolev D.S.

National Academy of Security Service of Ukraine

FEATURES OF THE IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL LAW ON THE PROTECTION OF THE RIGHTS OF PRISONERS OF WAR IN THE NATIONAL CRIMINAL LEGISLATION OF SOME EUROPEAN COUNTRIES

Summary

Today is characterized by the irreversible processes of globalization, there is a supranational criminal law and criminal procedure relations, extending, among others, to crimes against the peace and security of mankind. An analysis of the experience of lawmaking in this area allows us to properly improve the domestic system of criminal law ensuring the rights of prisoners of war. The national criminal legislation of European countries is analyzed and it is indicated that the provisions of the Rome Statute of the International Criminal Court significantly influenced the formation of a criminal legal mechanism for ensuring the rights of prisoners of war in European legislation. The question of the implementation of the rules of international law for the protection of the rights of prisoners of war in the criminal law of post-Soviet countries is investigated. The countries of the European Union were identified, in particular Austria and Switzerland, which recently introduced relevant amendments to their criminal legislation, and, along with other EU countries, provided for special norms criminalizing war crimes, including crimes against the rights of prisoners of war. It is noted that the criminalization of crimes of a sexual nature as varieties of socially dangerous acts against international humanitarian law is quite common. Given the irreversible process of European integration of Ukraine, the domestic system of criminal law requires significant changes to expand the range of socially dangerous acts aimed at violating the norms of international humanitarian law during armed conflicts, including the rights of prisoners of war.

Keywords: comparative criminal law, protection of the rights of prisoners of war, war crimes, the Rome Statute, socially dangerous acts.